

ДІАЛОГІЧНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СЕМІОСОЦІОПСИХОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ

Успішна робота сучасного фахівця неможлива без розуміння універсальних механізмів спілкування і взаємодії людей, соціальних інститутів і людських спільнот. Такі знання необхідні для виконання професійних завдань у системі управління, масових комунікацій, освіти, у соціальній сфері, у сфері мистецтва, при пошуку і відпрацюванні діалогічного іміджу, що дозволяє досягати смислового й емоційного контакту при спілкуванні тощо. Такі знання необхідні не тільки при виконанні професійних завдань, але і, безумовно, при будь-яких варіантах міжособистісного спілкування.

Комплексна міждисциплінарна концепція соціальної комунікації, розроблена професором Дрідзе Тамарою Мойсеївною (1930-2000 рр.), дає глибинне розуміння взаємообернених процесів, що постійно відбуваються між людиною та її інформаційним (соціокультурним) середовищем. У самій назві цієї концепції - *семіосоціопсихологічна* - легко «прочитується» її головна перевага: міждисциплінарність, можливості дослідницького пошуку «на стику наук».

Предметом семіосоціопсихологічної концепції соціальної комунікації виявляється «знакове спілкування як процес обміну текстуально організованою значеннєвою інформацією» і, відповідно, «місце текстової діяльності в структурі соціальної комунікації; роль і місце текстів в мотивованому і цілеспрямованому обміні ідеями, уявленнями і емоціями, установками і ціннісними орієнтаціями, зразками поведінки та діяльності» (*переклад наш – Т.О.*) [1].

Основними «точками відліку» при цьому виявляються такі приховані, невидимі без спеціального інструментарію «пружини», як мотиваційно-цільова, або *інтенсіональна*, першопричина спілкування, а також - спрямованість на пошук оптимальних форм і способів створення *діалогічного комунікативного простору* між сторонами, які спілкуються.

Розширене уявлення про діалог дає *діалогічна модель соціальної комунікації*, розроблена в рамках семіосоціопсихологічної парадигми, де ключове значення має

«ефект діалогу як смислового контакту, заснованого на здатності і прагненні суб'єктів до адекватного тлумачення комунікативних намірів партнерів по спілкуванню» [1].

Діалог пов'язується тут в першу чергу з порозумінням між сторонами, що спілкуються, а ефективність спілкування - зі ступенем досягнення шуканого взаєморозуміння, причому процедура вимірювання ступеня діалогічності вперше операціоналізувалась, тобто мається на увазі оригінальний дослідний метод – метод мотиваційно-цільового, або *інтенціонального* аналізу процесів спілкування.

На противагу іншим формам і способам комунікації, діалогічна модель не допускає ніяких форм впливу, оскільки орієнтована виключно на взаєморозуміння. При цьому мова йде не про згоду з позицією автора - тільки про розуміння.

Процеси спілкування розглядаються як «... мотивована і цілезумовлена текстова діяльність, що здійснюється людьми в контексті проблемних життєвих ситуацій, що лежать біля витоків будь-яких соціально значущих процесів». У зв'язку з цим принципово важливим видається уявлення про *комунікативну інтенцію*, яка, за визначенням Т.М. Дрідзе, є «рівнодіючою мотиву й мети (точніше - шуканого результату) діяльності, спілкування і взаємодії людей з навколишнім світом» [2]. Саме за ступенем розуміння комунікантами авторської інтенції й складається уявлення про те, чи відбулося взаєморозуміння, і, далі, судження про успішність, а на наш погляд – *діалогічність комунікації*.

Залежно від того, чи досягається бажаний «смиловий контакт», коли поєднуються «смилові фокуси», інакше – комунікативні домінанти – породжуваного і інтерпретованого тексту, поряд з поняттям «комунікація» (діалог) використовуються поняття «псевдокомунікація», тобто «спроба діалогу, що не увінчалася адекватними інтерпретаціями комунікативних інтенцій», і «квазікомунікація» - «ритуальне дійство», які підміняють спілкування і не передбачають діалогу *apriori*. І в першому, і в другому варіантах спілкування «відправник і одержувач інформації залишаються на різних полюсах інформаційного каналу». Такі випадки носять назву «комунікативних збоїв», або «ножиці сприйняття». При цьому виникає несподіваний або небажаний для комунікатора результат спілкування.

Якщо модель комунікації, запропонована Г. Лассуеллом, має лінійний характер і графічно може бути представлена лінійно (комунікативний акт структурується за окремими характеристиками: «хто - що каже - через який канал - кому - з яким ефектом»), а модель Т. Ньюкомба графічно має форму трикутника: «відправник - одержувач - згода між ними», то діалогічну модель можна представити у вигляді *проекції* продукованої автором інтенціональності, матеріалізованої в тексті, і - особливо «прояви», заломлення цієї інтенціональності, а також основних логічних і експресивних «вузлів» вихідного тексту, у свідомості людини, яка сприймає.

Сама ідея необхідності взаєморозуміння як найпершої умови ефективного спілкування не нова - її варіанти можна виявити в працях різних вчених. Так, наприклад, відомий соціальний психолог Е. Гоффман зазначав, що при міжособистісному спілкуванні «... ми незмінно стикаємося з необхідністю організувати свою поведінку таким чином, щоб вона у зрозумілій формі відповідала сприйняттю нашого партнера по взаємодії. Ще важливо, наші дії мають бути адресовані іншому розуму, тобто здібності іншого прорахувати наші слова і дії як свідчення наших слів, думок, намірів. Це обмежує наші слова і дії, але це ж дозволяє співвіднести в нашому сприйнятті весь світ, завдяки чому інший зможе вловити наші натяки, контекст...» [3].

Подібний результат спілкування нерідко називався як оптимальний і дослідниками масової комунікації. Так, дослідник телебачення В.В. Бойко описав «ознаку комунікабельності» інформаційного телемовлення, яку він визначив як «особливий соціально-психологічний компонент спілкування, при наявності якого циркулююча інформація актуалізується, тобто набуває конкретного, потрібного і адекватного для відправника і одержувача сенсу» [3].

Можливість визначення реального, фактичного ступеня досягнення взаєморозуміння між сторонами, що спілкуються, проте, виникла тільки в рамках семіосоціопсихології.

Уявлення про діалог як комунікацію з порозумінням перегукується і з працями відомого дослідника М.М. Бахтіна, який вивчав мовні форми спілкування: «Тільки діалогічна, співучасна установка сприймає чуже слово всерйоз і здатна підійти до нього, як до смислової позиції, як до іншої точки зору. Тільки при

внутрішній діалогічній установці моє слово знаходиться у тісному зв'язку з чужим словом, але в той же час не зливається з ним, не поглинає його і не розчиняє в собі його значущості, тобто зберігає повністю його самостійність як слова» [4].

Прагнення до змістового контакту з аудиторією передбачає відкритість комунікатора по відношенню до сприймаючої сторони; в той же час, сьогодні у сфері соціальної комунікації відкритість мотивів і цілей комунікатора декларується і реалізується далеко не завжди. Орієнтованість на взаєморозуміння в діалогічній моделі комунікації повністю виключає будь-які форми впливу і, отже, узаконює, робить масовим, принципово новий тип взаємовідносин в соціальній і міжособистісній сфері - той, який сьогодні не так вже й поширений. Це стиль спілкування, заснований на щирості, відкритості, прагненні максимально повно, без спотворень, донести свої думки і почуття, з одного боку і, з іншого, - так само максимально повно, без спотворень зрозуміти іншого. Саме такий стиль відрізняє спілкування талановитого автора (письменника, журналіста, режисера, актора, художника, композитора і т.д.) зі своєю аудиторією, успішного політика чи громадського діяча - з населенням, педагога - з учнями, які люблять і поважають його.

Спілкування з взаєморозумінням, або діалог, досягається, по-перше, при прагненні й умінні комунікатора бути зрозумілим і щоб його розуміли і, по-друге, при прагненні й умінні сприймаючої сторони адекватно (тобто так, як це і є насправді) зрозуміти комунікатора. В дослідженнях науковців неодноразово фіксувались небажані результати комунікативних актів, коли взаєморозуміння не досягалось, причому з вини або однієї, або іншої сторони, що бере участь у спілкуванні (або одночасно – обох сторін). Тому, безперечно, спілкування з взаєморозумінням - це своєрідна інтелектуальна праця, це специфічна діяльність, що вимагає певних навичок, знань, умінь і прагнень.

Тільки при взаєморозумінні конструктивно вирішуються проблемні та конфліктні ситуації, спостерігається позитивна динаміка в засвоєнні і вдосконаленні соціокультурних норм і зразків соціальної взаємодії.

Саме з таких позицій прагнемо провадити подальші дослідження трансформації знакової форми повідомлення в процесі створення діалогічного комунікативного простору.

Список використаних джерел:

1. Дридзе, Т.М. Социальная коммуникация как текстовая деятельность в семиосоцио-психологии [Текст]/ Т.М. Дридзе // *Общественные науки и современность*. – 1996. – №3. – С.145.
2. Дридзе, Т.М. Экоантропоцентрическая парадигма в социальном познании и социальном управлении [Электронный ресурс] / Т.М. Дридзе. – Режим доступа: <http://www.ecsocman.edu.ru/data/259/013/1220/003.DRIDZE.pdf>
3. Дридзе, Т.М., Адамьянц Т.З. Массовая коммуникация в формировании современного социокультурного пространства: материалы “круглого стола” [Текст]/ Т.М. Дридзе, Т.З. Адамьянц // *Социологические исследования*. – 2000. – № 7. – С. 77-82
4. Бахтин, М.М. Эстетика словесного творчества [Текст]/ М.М. Бахтин. – М., 1979. – 218 с.
5. Адамьянц, Т.З. Социальная коммуникация [Текст]/ Т.З. Адамьянц. – М.: ИС РАН, 2005. – 158 с.